

УДК 373.24: 785

DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2023-1-3>

МУЗИЧНО-ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МУЗИКУВАННЯ

Кондрачук Дарина Романівна

магістрантка спеціальності 014 «Середня освіта (музичне мистецтво)»

Інституту мистецтв

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID ID: 0009-0006-5488-355X

e-mail: romanukdarina83@gmail.com

У статті розглянуто та визначено зміст і значення інструментального музикування в закладах дошкільної освіти. Визначено, що залучення дітей до гри на музичних інструментах доцільно реалізувати у процесуальній тріаді: пізнання музичного інструменту та його звучання, відточення виконавських умінь і навичок у репродуктивних формах роботи й імпровізація на основі набутого слухацько-виконавського досвіду.

Висвітлено питання організації інструментального музикування з дітьми дошкільного віку на музичних заняттях. Розглянуто проблему пробудження в дошкільників інтересу до музики через залучення їх до гри на різноманітних музичних інструментах (інструментах-іграшках, саморобних інструментах та інструментах, наближених до «дорослого» музикування). Намічено важливі моменти в організації інструментального музикування, що стосуються освітніх завдань цього напрямку роботи з дошкільнятами, способів навчання дітей гри на музичних інструментах, добору музичного матеріалу.

Значна увага приділена початковому етапу роботи над інструментальним музикуванням з дошкільниками. Наголошується на важливості запровадження проблемно-пошукових завдань, що стануть стимулом до самостійно-творчої роботи дітей. Розглядаються репродуктивні та творчі форми інструментального музикування.

Актуалізовано думку щодо цілеспрямованого включення даної форми музично-виконавської діяльності у процес музичного виховання. Інструментальне музикування розглядається як надважлива форма художньо-естетичної діяльності, що сприяє всебічному розвитку музичних і творчих здібностей дитини.

Ключові слова: інструментальне музикування, творчий розвиток, музичні інструменти, дошкільники, музичні здібності.

MUSICAL AND CREATIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL STUDENTS THROUGH INSTRUMENTAL MUSIC MAKING

Daryna Kondrachuk

Rivne State University of the Humanities

The article examines and defines the meaning of the concept of “instrumental music making”. It was determined that the involvement of children in playing musical instruments should be implemented in the procedural triad: knowledge of a musical instrument and its sound, practical assimilation of performing skills in reproductive forms of work and improvisation based on acquired listening and performing experience.

The issue of the organization of instrumental music making with children of preschool age at music lessons is highlighted. The problem of awakening interest in music among preschoolers through their involvement in playing various musical instruments (toy instruments, home-made instruments and instruments close to “adult” music making of strings, brass, and percussions) is considered. Important points related to the educational tasks of this direction of work with preschoolers, methods of teaching children to play musical instruments, and selection of musical material are outlined.

Considerable attention is paid to the initial stage of work on instrumental creativity with preschoolers. Emphasis is placed on the importance of introducing problem-searching tasks that will stimulate children’s independent creative work. Reproductive and creative forms of instrumental music making are considered.

Considerable attention is paid to the initial stage of work on the inclusion of preschoolers in instrumental music making, which should be systematic and consistent. Instrumental music making is considered as an important form of artistic and aesthetic activity, which contributes to the comprehensive development of a child’s musical and creative abilities.

Key words: instrumental music making, creative development, musical instruments, preschoolers, musical abilities.

Постановка проблеми. Освітня система України в умовах непростих реалій сьогодення перебуває у стані постійних практичних пошуків нових ефективних шляхів особистісного становлення та творчого самовираження дитини в різноманітних видах художньо-творчої діяльності. Сучасні наукові дослідження відображають розмаїття ідей і практичних підходів до проблем розвитку музично-творчих здібностей і одностайно стверджують, що закладати фундамент музичної культури особистості варто вже в дошкільному віці. Саме дошкільний період є тим вагомим етапом, коли формується музично-естетична свідомість дитини та відбувається її загальне духовне, культурне становлення.

Музичне заняття в закладі дошкільної освіти – багатокомпонентне явище, що охоплює різноманітні форми та види діяльності. Серед них найбільш дієвим, цікавим і активним видається інструментальне музикування. Саме гра на музичних інструментах стає тією надважливою формою музичної діяльності, яка допомагає розвивати в дітей музичні здібності, формувати слухові уявлення, відчуття ритму, тембрової барви та динаміки, активувати увагу, уяву, фантазію, плекати творчу самостійність.

Однак деякі музичні керівники ігнорують важливість розвитку творчих здібностей за допомогою музичних інструментів. Так, з одного боку, можна помітити бідність музичного інструментарію в окремих закладах дошкільної освіти. З іншого боку, музичні керівники іноді можуть нехтувати впровадженням інструментального музикування у практичну роботу з вихованцями через труднощі, пов'язані із браком досвіду чи знань ефективних методів і прийомів музичного навчання гри на музичних інструментах. Із цих причин дитина часто не має можливості отримати необхідний їй творчий досвід в умовах музичних занять у дошкільному освітньому закладі. Тож питання цілеспрямованого творчого розвитку дошкільників через залучення їх до гри на музичних інструментах видаються нам надзвичайно актуальними та не досить розкритими.

Аналіз досліджень і публікацій. У вітчизняній музичній педагогіці проблеми інструментального музикування порушувались і ґрунтовно розглядались у методичних посібниках Н. Ветлугіної, С. Матвієнко, Т. Лісовської. Серед зарубіжних педагогів особлива роль у впровадженні гри на музичних інструментах як провідного виду діяльності дошкільників належить К. Орфу, Ш. Судзукі, Т. Тютюнниковій та іншим. Окремі аспекти розвитку творчої особистості дошкільника засобами інструментального музикування були розкриті в методичних розробках Л. Герецької, Л. Теряєвої, Н. Гуменюк, В. Мелешко й інших.

Мета статті – з'ясувати деякі теоретичні та практичні аспекти організації процесу інстру-

ментального музикування дошкільників в умовах музичних занять у ЗДО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інструментальне музикування – надзвичайно цікава та важлива форма музично-творчої діяльності людини. Слово «музикування» отримало широке тлумачення як спілкування засобами музики. Однак, наприклад, Академічний тлумачний словник трактує термін «музикування» (або «музичення») безпосередньо як гру на якомусь музичному інструменті та розвагу музикою. У Н. Ветлугіної знаходимо визначення цього поняття як «виду музичної діяльності, у процесі якого виявляються як художнє знання, уміння та навички (рівень гри на музичному інструменті, володіння голосом, манера виконання), так і естетичні можливості виконання (виразність, емоційність, інтерпретаційні якості) музичного твору» (Ветлугіна, 1996, с. 86).

Завдяки видатному німецькому музиканту-педагогу Карлу Орфу всесвітньо відомим стало вживання словосполучення «елементарне музикування». Елементарне – не значить банальне чи примітивне, а у значенні основного, початкового, що складається з первинних елементів. Так, елементарне музикування за К. Орфом являє собою глибокий і органічний взаємозв'язок таких видів діяльності, як спів, рух (танець), гра на інструментах.

У наукових дослідженнях не викристалізувалося єдиного тлумачення терміна «інструментальне музикування». Ми ж розглядаємо його як творчий процес занурення дитини у світ музичних звуків через взаємодію її з музичними інструментами. Його реалізація передбачає три основні послідовні етапи: пізнавальний (відбувається сприймання інструмента, вслуховування в його звучання), репродуктивний (відточення виконавських умінь і навичок у наслідувальних формах роботи) та імпровізаційний (фантазування на основі самостійного використання дитиною досвіду гри на музичних інструментах).

Якісне впровадження інструментального музикування в дошкільному освітньому закладі передбачає виконання музичним керівником чималої низки завдань:

- 1) ознайомити дітей із якомога ширшим арсеналом музичних інструментів, їх виглядом і звуковими можливостями;
- 2) прищепити бережне ставлення й обережне поводження з інструментами;
- 3) відкрити доступні дітям прийоми гри на них;
- 4) навчити передавати на музичних інструментах характер музики, її виразові нюанси;
- 5) заохочувати до активної участі в дитячих ансамблях і оркестрах, відточуючи навички колективної гри;

6) спонукати до творчої активності, проявів уяви та фантазії у процесі інструментального музикування;

7) допомогти відкрити багатий світ музичних звуків, у якому дитина буде отримувати радість і естетичну насолоду від власної творчості.

Організація дитячого музикування на заняттях у ЗДО потребує застосування спеціального інструментарію. Услід за Н. Ветлугіною його прийнято умовно поділяти на музичні іграшки та музичні інструменти. До музичних інструментів-іграшок відносять беззвучні, тобто ті, які уподібнені до справжніх інструментів, але вони лише створюють поле для фантазування, доповнюють ігрову ситуацію: наприклад, німе піаніно, гітара з неозвученими струнами тощо. Звучні музичні інструменти-іграшки близькі до інструментів професійної інструментально-виконавської практики та класифікуються на: інструменти з невизначеною висотою (брязкальця, бубни, барабани, кастаньети, трикутники тощо), інструменти з одним фіксованим звуком (ріжки, молоточки тощо), інструменти-іграшки з фіксованою мелодією (музичні скриньки, органчики) та дитячі інструменти з діатонічним або хроматичним звукорядом (це різноманітні струнні, духові та клавішні) (Ветлугіна, 1996, с. 173–174).

Знайомство дошкільників з музичними інструментами варто розпочинати вже з перших музичних занять. Завдання музичного керівника в молодших дошкільних групах – забезпечити вихованцям яскраві звукові враження, розвинути їхні музичні здібності та створити щільний фундамент для майбутнього успішного творчого музикування.

У результаті спостереження за дітьми на музичних заняттях можна помітити, що, вслухаючись у музичні звуки, діти із задоволенням тривалий час можуть музикувати на музичних інструментах. Тому погодимося зі слухною думкою Н. Ветлугіної, що вслуховування в музику є провідним способом освоєння дітьми музики (Ветлугіна, 1996, с. 218). Добре «вислухані» особливості звучання музичних інструментів дозволять дошкільнику вільно почуватися у світі звуків, порівнювати їх за схожістю та контрастом, розрізняти їхні виразові можливості, відтворювати у грі на інструментах, комбінувати звукові фарби, творити музику тощо.

У педагогічній практиці загальноприйнято розпочинати ознайомлення дітей з інструментальним світом через шумові ударні інструменти, адже вони прості, зазвичай яскраві ззовні та технічно доступні дітям визначеного віку. Доцільність такого підходу очевидна, адже дає можливість педагогу задіяти всі методи роботи (словесні, наочні, особливо – практичні) з дошкільнятами: дорослий демонструє дітям інструменти (це може бути не лише живий показ, а й картинки, відео,

презентації), їхні звукові можливості, розповідає про них цікаві історії (бажано у формі гри або казки), допомагає закріпити їхнє звучання через аналогії зі звуками природи, побуту тощо. Діти поступово вчаться відрізняти музичні звуки за динамікою, темпом, регістром. Музичні інструменти використовуються дітьми вже з молодшої дошкільної групи і в ритмічних вправах, і в рухах під музику, ними можна прикрашати й співи вихованців, коли це доцільно.

Перш ніж довірити дитині музичний інструмент, дати можливість досліджувати його звукові можливості, музичному керівнику необхідно озброїти дітей знаннями про правила обережного поводження та дотримання гігієнічних норм під час користування ними. Педагог має встановити непохитні правила для дошкільнят у музичному залі, особливо коли вони мають у руках інструменти. Ще одне завдання музичного керівника – показати, як правильно його тримати, яке положення тіла прийняти, продемонструвати, як неправильна поза або гра може впливати на якість звучання.

Поступово арсенал музичних інструментів, з якими взаємодіятимуть дошкільники, розширюватиметься й ускладнюватиметься. Так, деякі педагоги вже із середнього дошкільного віку починають вводити в музичну практику дітей інструменти з діатонічним або хроматичним звукорядом. Т. Лісовська пропонує вже з дітьми чотирьох років музикувати на металофонах і ксилофонах, а також засвоювати у грі на них прийоми стакато, глісандо тощо (Лісовська, 2018, с. 95). Осягаючи різні нескладні мелодії у «скромному» звуковому діапазоні, доцільно застосовувати варіаційні форми, щоб вихованцям було цікавіше слухати та грати. Окрім того, кожну варіацію можна по-різному інструментувати, приєднати нові інструменти, змінити темп чи динаміку тощо (Матвієнко, 2017, с. 186).

Застосування з дітьми на заняттях мелодійних музичних інструментів ставить музичного керівника перед вибором способу гри, серед яких найчастіше використовується гра по слуху, інколи – кольорове або цифрове позначення нот, і, рідше за все, гра за нотним текстом. У цьому питанні погодимося з думкою Т. Лісовської, що ані колірний, ані цифровий, ані нотний способи не задовольняють розвивальних освітніх завдань музичних занять у ЗДО, адже слух за таких форм музикування не бере активної участі, отже, дитина грає механічно. Тож найбільш ефективною у плані музичного та творчого розвитку дитини є гра по слуху, побудована на поступовому розширенні охоплюваного діапазону (Лісовська, 2018, с. 95).

У процесі систематичних музичних занять не лише розширюється арсенал музичних інструментів, а й поступово зростає складність завдань

і форм роботи з ними. У методичній літературі педагоги вже традиційно виділяють репродуктивні та творчі форми інструментального музикування. Н. Ветлугіна стверджує, що «процес навчання слід організувати від початку так, щоб, планомірно ускладнюючи завдання, поєднуючи різноманітні методичні прийоми, уже в дошкільному віці діти поступово навчилися діяти активно та самостійно» (Ветлугіна, 1996, с. 27).

Для успішного розкриття творчого «Я» дитини важливим є накопичення слухацького досвіду та відточення виконавської майстерності в завданнях репродуктивного характеру. Наприклад, вчимо дошкільнят відтворювати нескладну мелодію на якомусь інструменті за дорослим, повторювати ритмічний малюнок із дотриманням загальних засобів виразності (динаміки, темпу, характеру), відпрацьовуємо навичку своєчасно вступати та закінчувати гру тощо. Важливо вже з молодшого дошкільного віку закладати міцний фундамент музикальності дитини. Лиш на основі добре розвинених музичних здібностей дитина зможе відчувати, переживати та розуміти музику, а згодом і розкриватися у власній творчості.

Однак уже і в молодшому, і в середньому дошкільному віці діти повинні не лише сприймати та відтворювати музику, а й накопичувати досвід самостійних творчих дій. Тож корисною формою роботи може стати надання вихованцям можливості самим досліджувати обрані інструменти, ставлячи перед нескладні навідні питання, творчі завдання і, таким чином, пробуджуючи самостійність. Тобто дітей варто занурити у проблемно-пошукову ситуацію, з якої вони самотужки мають знайти вихід. Можливим варіантом такого завдання, наприклад, може стати прохання обстежити барабан, спробувати видобути на ньому звук різними способами (долонями, пальчиками, паличками або ж інші варіанти, спробувати удари різної сили тощо).

З опануванням музичних інструментів, коли діти засвоюють їхні звукові особливості, технічні можливості, почуватимуться більш упевнено в їх використанні в різних формах роботи, можна переходити до творчих завдань. Саме в них вихованці можуть демонструвати рівень застосування набутих умінь і навичок інструментального музикування, активність і усвідомлену самостійність.

Серед поширених у практиці творчих вправ у роботі з дошкільнятами виділимо: створення простого супроводу, підбір музичного інструмента для розкриття того чи іншого образу, різноманітні імпровізації з інструментами (темброві, образні, ритмічні, мелодичні) тощо.

С. Матвієнко зазначає, що одне із завдань навчання дошкільників інструментального музикування – зацікавити їх саморобними дитячими музичними інструментами, викликати бажання

грати на них (Матвієнко, 2017, с. 168). Продовжуючи думку дослідниці, зазначимо, що педагог може і спонукати дітей до самостійного створення доступних їм інструментів (можливо, з допомогою дорослих – батьків або вихователів). На саморобних інструментах з легкістю можна продемонструвати дитині де і як зароджується звук, що впливає на якість звучання (його висоту, тембр). Зазвичай діти залюбки поринають у процес звукотворчості, коли розуміють, що їм посилено створити інструмент своїми руками з будь-чого (паперу, целофану, паличок, коробок, банок, ниток, різних природних матеріалів тощо) і оздобити його (прикрасити чи розмалювати).

Натепер, коли в багатьох закладах дошкільної освіти спостерігається дефіцит інструментарію, саморобні музичні інструменти частково допомагають вирішувати цю проблему, розширюючи можливості дитячого музикування.

Тоді як у стінах дошкільних освітніх закладів музичні заняття не виходять за рамки групових, авторитетні педагоги-практики (Ветлугіна, Матвієнко, Теряєва) наголошують на необхідності впровадження й індивідуальних занять, і занять у невеликих підгрупах, особливо якщо це стосується гри на музичних інструментах. Такі формати занять мають велике значення для організації оркестрів. Участь дошкільників у дитячих оркестрах дозволяє їм удосконалити музичні здібності, набути досвіду колективного виконавства, відчутти відповідальність за виконання власної партії й особисту значущість у гармонійному звучанні музичного твору, розвинути естетичний смак. У творчій практиці дошкільних закладів освіти можуть бути створені різні види дитячих оркестрів (шумовий, ансамблевий, літній, змішаний, оркестр саморобних дитячих інструментів тощо), які стануть окрасою концертних заходів і святкових ранків.

Готуючись до занять із дошкільнятами різних вікових груп, музичний керівник повинен ретельно підійти до питання підбору музичного репертуару. Твори, пропонувані слуховій увазі дітей, мають бути цікавими, близькими їхнім інтересам, а також доступними. Зважаючи на те, що пріоритетним напрямом національної системи освіти в усі часи було патріотичне виховання молодого покоління, а за сучасних реалій це спрямування набуває особливо гострих форм, насамперед убачається необхідним широке застосування на музичних заняттях творів українського народного та професійного музичного мистецтва, знайомство дітей з вітчизняними інструментально-виконавськими традиціями, українськими народними інструментами.

Висновки. Отже, інструментальне музикування є однією з важливих і принадних форм музичної діяльності дітей дошкільного віку.

Використання у практичній роботі з дітьми музичних інструментів стає справжньою «родзинкою» творчих занять, підвищує цікавість до них малечі, дозволяє сповна зануритись у світ музичних звуків. У процесі гри на інструментах яскраво виявляються індивідуальні особливості та задатки кожного вихованця, розвиваються їхні музичні здібності (звуквисотний, метроритмічний, тембровий, динамічний, ладогармонічний види слуху) та творчий хист. Успішна організація інструмен-

тального музикування можлива лише за умови дотримання загальнодидактичних принципів, як-от принципи доступності, систематичності та послідовності, опори на вікові психофізіологічні особливості розвитку дитини.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у виробленні ефективної методики музично-творчого розвитку дошкільників засобами інструментального музикування та впровадженні її на музичних заняттях у ЗДО.

Література:

- Ветлугіна, Н. (1996). Методика музичного виховання в дитячому садку. Київ: Музична Україна. 271 с.
- Гуменюк, Н. (2019). Ти сам твір мистецтва. Творче музикування з дітьми дошкільного віку (з досвіду роботи). Нетішин. 79 с.
- Завалко, К. (2013). Основи Орф-педагогіки. Черкаси: Черкас. ЦНП. 161 с.
- Лісовська, Т. (2018). Теорія і методика музичного виховання. Взято з http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/...pdf.io_-1.pdf (дата звернення: 19 лютого 2023).
- Матвієнко, С. (2017). Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 297 с.
- Теряєва, Л. (2011). Дитячий оркестр у дошкільному закладі. Взято з https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8417/1/L_Teryaeva_MK_3_.pdf (дата звернення: 18 лютого 2023).

References:

- Vetlughina, N. (1996). *Metodyka muzychnoho vykhovannia v dytiachomu sadku* [Methods of musical education in kindergarten]. K.: Muzychna Ukraina. 271 s.
- Humeniuk, N. (2019). *Ty sam tvir mystetstva. Tvorche muzykuvannia z ditmy doshkilnoho viku (z dosvidu roboty)* [You are a work of art. Creative music making with children of preschool age]. Netishyn. 79 s.
- Zavalko, K. (2013). *Osnovy Orf-pedahohiky*. Cherkasy: Cherkas. TsNP. 161 s.
- Lisovska, T. (2018). *Teoriia i metodyka muzychnoho vykhovannia* [Theory and method of musical education]. Vziato z http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/...pdf.io_-1.pdf (Data zvernennia 19 liutoho 2023)
- Matviienko, S. (2017). *Teoriia ta metodyka muzychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku* [Theory and methods of musical education of preschool children]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia. 297 s.
- Teriaieva, L. (2011). *Dytiachyi orkestr u doshkilnomu zakladi* [Children's orchestra in a preschool]. Vziato z https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/8417/1/L_Teryaeva_MK_3_.pdf (Data zvernennia 18 liutoho 2023)